

Հայուսնեաց
քաշեանգամ

Թի

Հայուսնեաց
քաշեանգամ

Եթէ առ զարդ գույն գույն

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՄՆԴԻՆԳԸ

ԵՒ

ՀԱՅԵՐՈՒԻ ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐԸ

[ՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ԸՍՏ ԹՐՔԱԿԱՆ ՎԱԼԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ]

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԽԱՆ ՄՈՒՏՔԻ 6

ՀԱՄԱՇԽԱՏՀԱՑԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ-ԹՈՒՐ-
ՔԵՐՈՒ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՑՍՐՈՒԹԻՒՆԸ 9

Մանօքագրութիւններ 47

ԹՈՒՐԱՆԻԱՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՍՆՀԻՆԳԸ 53

Մանօքագրութիւններ 83

«ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐ»Ը ԸՍՏ ԹՐԳՎԱԿԱՆ ՎԱԻԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ 89

Մանօքագրութիւններ 196

«ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐ»Ը ԸՍՏ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ 212

Մանօքագրութիւններ 259

«ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐ»Ը ԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ 268

Մանօքագրութիւններ 297

«ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐ»Ը ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԸ 302

Մանօքագրութիւններ 323

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ 327

ՑԱՆԿ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ 336

ՓՈԽԱՆ ՄՈՒՏՔԻ

Հակառակ որ Հայկական Տասնիհնգի վերլուծումին նուիրուած աշխատանք մը չէ այս ուսումնասիրութիւնը՝ անիկա, սակայն, կը հիմնուի նոյնինքն այդ Տասնիհնգին վրայ եւ կշիռ կը ստանայ միայն որպէս այդպիսին:

Հայերու լքեալ զոյֆերուն նուիրուած այս ուսումնասիրութիւնը սպառիչ կերպով չի տար, եւ չէ՛ր ալ կրնար տալ արդէն, պատմութիւնը այդ հարցին՝ պարզ այն պատճառով որ անհրաժեշտ նիւթերուն ամբողջութիւնը չէ եկած լոյսին եւ գուցէ բնաւ ալ չգա՞յ: Բայց որպէսզի ընկալելի դառնար ընթացքը այդ հարցին՝ այս աշխատանքը կատարողը փորձեց տալ եւ վերլուծել նաեւ այն պատճառները, որոնիք յառաջացուցին եւ գարգացուցին զայն: Ահա թէ ինչո՞ւ համար առաջին երկու հատուածները այս ուսումնասիրութեան կը բուին ըլլալ դուրս գործին ընդհանուր մքնոլորտէն:

Այս ուսումնասիրութեան առաջին հատուածը կը փորձէ ընդհանուր գիծերու մէջ տալ յառաջացումը Համաշխարհային Առաջին Պատերազմին եւ անով Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն ներս ստեղծուած այն դրութեան, որ պիտի արինաքամ ընէր հայութիւնն ամբողջ: Երկրորդ հատուածը կը փորձէ լոյսին բերել զաղափարական այն մքնոլորտը, որ հասունցուց Հայկական Տասնիհնգը կեանքի կոչելու երիտասարդ-քուրք մտայնութեան հետ հոգերանութիւնը նաեւ:

Առաջին երկու հատուածներով ստեղծուած հիմնաքարին վըրան են որ կը բարձրանան յաջորդ հատուածները, որոնիք, ա'նկասկած, ծնունդն են անոր: Այսպէս, երրորդ հատուածն իր ստորաբաժանումներով կը փորձէ քննութեան առնել լքեալ զոյֆերուն հարցը՝ ըստ քրքական աղքիւներուն եւ վաւերագիրներուն: Չորրորդը կը փորձէ գծել ընթացքն այդ հարցին՝ ըստ միջազգային ա'յն դաշնագիրներուն, որոնիք քուրքն ստորագրեց 1917-էն ետք: Հինգերորդ հատուածը կը փորձէ տալ այն ուղին, ուրկէ յառաջացաւ պատմութիւնը հայերու լքեալ զոյֆերուն՝ քուրք հանրապե-

տութեան շրջանին : Խսկ վեցերորդ եւ վերջին հատուածը տարագումի փորձ մըն է հայկական նիւթեական պահանջներուն :

Ո՞րեւէ մէկէն աւելի՝ այս ուսումնասիրութեան հեղինակը ի՞նք զիտէ քերիներն այս գործին : Գիտէ՛ անիկա, քէ չունեցաւ անիրաժեշտ բոլո՛ր նիւթերը . զիտէ՛ նաեւ, քէ միշտ չէ՛ր որ կարողացաւ ձեռքի տակ ուսենալ այն նիւթերը, որոնց ծանօթ էր առկայութեանը, բայց կարելի չեղաւ ձեռքի բերումը անոնց . զիտէ՛ տակաւին, քէ եղան, գուցէ ակամայ կերպով, զանցումներ եւ մոռացումներ՝ առանց որոնց ա՛նպայման որ պիտի շահէր գործը եւ դառնար աւելի եւս ամբողջական :

Այս զիրքը գրողը հոս պարտք կը զգայ շնորհակալութիւն յայտնել բոլոր անոնց, որոնք օժանդակեցին իրեն կարգ մը աղքիւրներու հայքայրումին մէջ, եւ մանաւանդ Պր. Ա. Գարտաշեանին, Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանի գրադարանապետին, որ սիրայօժար իր տրամադրութեանը ներքեւ դրաւ պատճենները Մատենադարանին ներս գտնուող եւ հայերու լինեալ գոյքերուն հետ առնչութիւն ունեցող վաւերագիրներուն, որոնք հասան երկու հերքով . ժամանակի կարգով ստացուած այս հերքերը պայմանական կերպով նշուած են որպէս Թղթապահակ Առաջին, գործ 1-8, եւ Թղթապահակ Երկրորդ, գործ 1-19, առաջինին գործերուն թուարկումը հիմնելով վաւերագիրներուն բուականի կարգին վրայ, խսկ Երկրորդիներունը՝ բուականի ա՛յն կարգին՝ որով հասած էին անոնք :

Ցարգելու համար լեզուական նշդութիւնները՝ կատարուած են կարգ մը յաւելումներ եւ առնուած փակագիծի մէջ եւ ընդգըծուած . նոյնպէս ընդգծուած են օտար բոլոր այն բառերը, որոնք կը պատկանին վաւերագիրներուն :

Եթէ այս ուսումնասիրութիւնը որեւէ ձեռվ օժանդակէ ընկալումին եւ աւելի եւս լաւ ծանօթացումին Հայկական Տասնինգին եւ անկէ ծնունդ առած հայերու լինեալ գոյքերու հարցին՝ այս զիրքը գրողն արդէ՛ն խսկ ինքունիք կը նկատէ բաւարարուած, խսկ եթէ պատահի նի՛շդ հակառակը՝ այդ մէկուն համար պատախանատու կը նկատէ ո՛չ մէկը իր ընթերցողներէն :